DUHAN

٤٤﴾ سُورَةُ الدُّخَانِ

Sûrei «Duhan» Mekkîdir.

Âyetleri - Elli dokuzdur.

Kelimeleri - Üç yüz kırk.

Harfleri - Bin dört yüz kırktır.

Fasılası - م ۰ ن harfleridir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ حٰمٓ ﴿٢﴾ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِۙ ﴿٣﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ
مُبَارَكَةٍ اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ﴿٤﴾ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍۙ
﴿٥﴾ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَاۗ اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَۚ ﴿٦﴾ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَۗ
اِنَّهُ هُوَالسَّمِيعُ الْعَلِيمُۙ ﴿٧﴾ رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٨﴾ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ يُحْيِ وَيُمِيتُۗ
رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿٩﴾ بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ
﴿١٠﴾ فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَاْتِى السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍۙ ﴿١١﴾ يَغْشَى
النَّاسَۖ هٰذَا عَذَابٌ اَلِيمٌ﴿﴾

Sh:»4291

﴿١٢﴾ رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾ اَنّٰى لَهُمُ
الذِّكْرٰى وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌۙ ﴿١٤﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا
مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌۘ ﴿١٥﴾ اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا اِنَّكُمْ عَآئِدُونَۘ
﴿١٦﴾ يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰىۚ اِنَّا مُنْتَقِمُونَ ﴿١٧﴾ وَلَقَدْ
فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَآءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌۙ ﴿١٨﴾ اَنْ اَدُّوٓا

اِلَیَّ عِبَادَ اللّٰهِ ۖ اِنّی لَکُمْ رَسُولٌ اَمِینٌ ۙ﴿۱۹﴾ وَاَنْ لَا تَعْلُوا
عَلَی اللّٰهِ ۚ اِنّیٓ اٰتِیکُمْ بِسُلْطَانٍ مُبِینٍ ۚ﴿۲۰﴾ وَاِنّی عُذْتُ بِرَبّی
وَرَبِّکُمْ اَنْ تَرْجُمُونِ ﴿۲۱﴾ وَاِنْ لَمْ تُؤْمِنُوا لی فَاعْتَزِلُونِ
﴿۲۲﴾ فَدَعَا رَبَّهٓ اَنَّ هٰٓؤُلَآءِ قَوْمٌ مُجْرِمُونَ ﴿۲۳﴾ فَاَسْرِ بِعِبَادی
لَیْلًا اِنَّکُمْ مُتَّبَعُونَ ۙ﴿۲٤﴾ وَاتْرُکِ الْبَحْرَ رَهْوًا ۖ اِنَّهُمْ جُنْدٌ
مُغْرَقُونَ ﴿۲٥﴾ کَمْ تَرَکُوا مِنْ جَنّٰاتٍ وَعُیُونٍ ۙ﴿۲٦﴾ وَزُرُوعٍ
وَمَقَامٍ کَرِیمٍ ۙ﴿۲۷﴾ وَنَعْمَةٍ کَانُوا فِیهَا فَاکِهِینَ ۙ﴿۲۸﴾ کَذٰلِکَ ۖ
وَاَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا اٰخَرِینَ ﴿۲۹﴾ فَمَا بَکَتْ عَلَیْهِمُ السَّمَآءُ
وَالْاَرْضُ وَمَا کَانُوا مُنْظَرِینَ ۚ﴿﴾

Sh:»4292

Meali Şerifi

حٰمٓ 1 Hem kitabı mübîn hakk için 2 Elhak biz onu bir mübârek gecede indirdik, çünkü biz nezîr

gönderiyorduk 3 Bir gece ki her hikmetli emir onda ayırd edilir 4 Tarafımızdan emir, çünkü biz Resul

gönderiyorduk 5 Rabbından bir rahmet olarak, hakikat o, öyle semî' öyle alîmdir 6 O Göklerin ve Yerin ve bütün aralarındakilerin rabbıdır ehli yakîn olsanız 7 Ondan başka Tanrı yoktur, hem diriltir hem öldürür, hem sizin rabbınız hem de evvelki atalarınızın rabbı 8 Fakat onlar şekk içinde oynuyorlar 9 O halde gözet o Semânın açık bir duman ile geleceği günü 10 Ki nâsı saracaktır, bu bir elîm azâbdır 11 Rabbenâ! bizden bu azâbı aç, çünkü biz mü'minleriz diyecekler 12 Onlara düşünmek, ıbret almak nerede? Kendilerine ap açık anlatan bir Resul geldi de 13 Sonra ondan döndüler, öğretilmiş dediler, bir mecnun dediler 14 Biz o azâbı biraz biraz açacağız, fakat siz yine döneceksiniz 15 Amma o büyük satvetle sıkıvereceğimiz gün her halde biz intikam alacağız 16 Celâlım hakkı için onlardan evvel Fir'avnin kavmını fitneye düşürdük, onlara da kerîm bir Resul gelmişti 17 Şöyle diye: Allahın kullarını bana teslim edin, çünkü ben size emîn bir Resulüm 18 Ve Allaha karşı baş kaldırmayın, çünkü ben size açık bir bürhan ile geliyorum 19 Ve haberiniz olsun ki ben sizin beni recminizden rabbım ve rabbınıza sığınmışımdır 20 Onun için eğer bana iyman etmezseniz bari benden çekilin 21 Sonra rabbına duâ etti: bak bunlar mücrim bir kavim dedi 22 Hemen; buyurdu; kullarımı geceleyin yürüt, çünkü siz ta'kıyb olunacaksınız 23 Ve denizi açık bırak, çünkü onlar ordu halinde gelip gark olunacaklar 24 Neler terketmişlerdi: ne Cennetler, ne kaynaklar, ne çiftlikler, ne kerîm makam 25 Ve içinde zevk sürdükleri ne ni'met ve refah 26 Evet öyle ve hep onları başka bir kavma miras kıldık 27 Binnetice ne Gök ağladı üzerlerine ne Yer ne de imhal olundular 28

1. ﴿حٰمٓ﴾ حم - Rahmanın ruhı Muhammedîde tecellî eden

Sh:»4293

ledünnî rahmetinin bir remzi icmalîsi 2. ﴿وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ﴾ hem de o kitabı mübîne

kasem olsun -

MÜBÎN, beyanı güzel ifadesi parlak, kitabı mübîn bir bakıma levhi mahfuz olabilirse de Kur'an olması

zamir ı'tibariyle daha mütebadir daha mütenasıktır. 3.

﴿اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ﴾ ki biz onu mubarek bir gecede indirdik - ekser

müfessirînin kavlince bu mübarek gece Kadir gecesidir. Ikrime ve daha ba'zıları ise Şa'banın yarısı gecesi

demişlerdir. Keşşaf tefsirinde der ki: leylei mübareke leylei Kadirdir. Bir de denildi ki Şa'banın yarısı

gecesidir ki bunun dört adı vardır. Leylei mübareke, leylei berae leylei sakk, leylei rahmet ve denildi ki

bununla leylei Kadir arasında kırk gün vardır. Leylei berae ve sakk tesmiye olunması hakkında da

denilmiştir ki harac temamen alındığı vakıt onlara beraetlerini natık bir sakk (bir sened) yazıldığı gibi Allah

tealâ da bu gece mü'min kullarına beraet yazar ve denilmiştir ki bu gecede beş haslet vardır: 1) tefrîkı külli emrin hakîm 2) bundaki ıbadetin fazıleti: Resulullah sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuş ki her kim bu gece yüz rek'at namaz kılarsa Allah tealâ ona yüz Melek gönderir, otuzu ona Cenneti tebşir eyler, otuzu ona Cehennem azâbından te'minat verir, otuzu da ondan Dünya âfâtını def'ederler, onu da ondan Şeytanın tuzaklarını hîlelerini def'ederler. -3) Nüzuli rahmet, aleyhissalâtü vesselâm buyurmuştur ki: Allah tealâ bu gece ümmetime öyle rahmet eder ki Benî kelb ağnamının kılları sayısınca. - 4) Husuli mağrifet: yine aleyhissalâtü vesselâm buyurmuştur ki Allah tealâ bu gece bütün müslimanlara mağrifet buyurur ancak kâhin yâhud sahir, yâhud müşâhin (çok buğuzkâr) yâhud içkiye

Sh:»4294

düşkün olan, yâhud ebeveynini inciten yâhud zinaya musırr olan müstesnâ. -5) Bunda Resulullaha şefaatin tamamı verilmiş olmasıdır. Çünkü Resulullah Şa'banın on üçüncü gecesi ümmeti hakkında şefaat niyaz etti, üçte biri verildi, on dördüncü gecesi niyaz etti üçte ikisi verildi, sonra on beşinci gecesi niyaz etti hepsi verildi, ancak Allahdan deve kaçar gibi kaçanlar başka. Bir de bu gece Zemzem suyunun bariz bir surette artması âdeti ilâhiyyedendir. Maamafih ekserin kavli bu leylei mubareke ile murad Kadir gecesidir.

Çünkü « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ » buyurulmuştur. Bir de « فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ » kavli « تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ اَمْرٍ » kavline mutabıktır. Bir de « شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِىٓ اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ » buyurulmuştur. Ve ekser akvalde kadir gecesi Ramazandadır. Eğer dersen: Kur'anın bu gecede indirilmesinin ma'nâsı nedir? Derim ki: şöyle dediler: yedinci Semadan Dünya semaya bir cümle olarak indi, seferei kiram leylei Kadirde de istinsahiyle emrolundu. Cibrîl aleyhisselâm da nücumen nücumen (kısım kısım) Resulullaha indiriyordu. اهـ. Keşşafın inzal hakkındaki bu son beyanı leylei berae diyenlerin kavline muntabık olmuş oluyor. Zira leylei Kadir de ibtida Peygambere indirilmeğe başlamıştır. Onun için Kazıy ve Ebüssüud şöyle demişlerdir. İbtida o gece indirilmeğe başladı, yâhud o gece cümleten Levhten Semai dünyaya indirildi ve Cibrîl aleyhisselâm sefereye (yazıcı Meleklere) imlâ etti, sonra da Peygambere yirmi üç senede nücumen indiriyordu اهـ. Fahruddini Razî de şöyle kaydetmiştir: rivayet olunur ki: atıyyei harurî ibni Abbas Hazretlerinden « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ » kavli ile « اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ » kavlinden şöyle suâl etti: Allah tealâ Kur'anı ayların hepsinde indirmiş iken bu nasıl sahih olur? İbni Abbas Radıyallahü anh Hazretleri de dedi ki: ey ibni esved, ben helâk olsam da bu nefsinde kalsa cevabını da bulamasan helâk olacaktın. Kur'an cümleten

Levhi mahfuzdan Beyti ma'mure nâzil oldu ki o Dünya semadadır. Sonra onun arkasından

envaı

Sh:»4295

vekayie göre hâlen fehâlen nâzil oldu اهـ. Demek ki Kur'anın bir nüzuli icmalîsi bir de nüzuli tafsılîsi vardır. Nüzuli icmalîsi bir def'ada olmuştur. Buna daha ziyade inzâl ta'biri muvafıktır. Nüzuli tafsılîsi de peyderpey yirmi üç senede olmuştur. Buna da tenzil ta'biri muvafıktır. Bunların aynı ma'nâda kullanıldıkları da münker olmadığı gibi tenzilin her necmi ayrıca mülâhaza olunduğu zaman yine inzâl denilmek muvafık olacağından birinin bir gecede birinin de diğer gecede olması iki rivayetin tevfikına daha uygun gelecektir. Şu halde leylei mübarekenin leylei berae olması «اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ فِى لَيْلَةِ الْقَدْرِ» buyurulmasına münafi olmıyacaktır.

MÜBÂREKE, hayrı çok demektir, çünkü Allah tealâ bunda kullarının menfeatlerine aid işler tehyie buyurur ki yalnız Kur'anın inzâli olsa yine yeterdi. Amma niçin gece indirildi,

﴿اِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ﴾ çünkü bir münzir idik, ya'ni inzar yapıyorduk, inzar edecek nezîr bir

Peygamber gönderiyorduk. - Demek ki Peygamberin inzarı sıdkıle yapılması için evvel emirde onu kendi nefsinde duyması muktezayı hikmet idi. Buna da en yaraşan gece olması idi, gecenin mübarekliğine gelince: 4. ﴿فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ اَمْرٍ حَكِيمٍ﴾ her emri hakîm onda ayırt edilir - her hikmetli mühim iş, yâhud her muhkem, sağlam olması lâzım gelen işler onda, ya'ni gecede ayrılıp tedbir ve tevzı' olunur. İcra edilmek üzere sureti mahsusada ayrılır yazılır. Bu cümle istînafiyye yâhud da geceye sıfattır. Evvelkine göre mutlak gecede, ikinciye göre de o gecede demek olur. Ebüssüud der ki: bu vasıf onun Kadir gecesi olduğuna delâlet eder « يفرق » nun ma'nâsı da şu demek olur: Gelecek seneye kadar ıbadın erzakı, acali ve sair umuru yazılır, faslolunur. Bir de denilmiştir ki: bunun Levhten istinsahına beraet gecesi başlanır Kadir gecesi bitirilir. Erzak nüshası Mikâile, harbler, zelzeleler, hasifler, saikalar nüshası Cebraîle,

Sh:»4296

ameller nüshası Semâi Dünya sahibi İsmaile ki büyük bir Melektir, mesaib nüshası da melekülmevte verilir اهـ.

5. ﴿اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا﴾ tarafımızdan emir - ya'ni emri hakîmden murad doğrudan doğruya Allahdan olan umurdur. Yâhud tarafımızdan emrile ayırt edilir. Yâhud « اَنْزَلْنَاهُ » zamirinden haldir, ya'ni o Kur'anı tarafımızdan bir emir bir ferman olarak indirdik ﴿اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ﴾ çünkü biz risalet veriyorduk - ki Resulün, elçinin elinde alâmet olmak üzere bir emirname bir ferman bulunmak lâzım gelir. O risalet ne için? 6. ﴿رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ﴾ rabbından bir rahmet olmak üzere- ki risaleti Muhammediyye rahmeten lilâlemîndir. İnzar da onun içindir. ﴿اِنَّهُ هُوَالسَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ hakıkat o öyle semi' öyle alîmdir. - Mazlumların muhtacların feryadlarını işitir, ihtiyaçlarını bilir. Rabbın 7. ﴿رَبِّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا﴾ dır.

﴿اِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ﴾ eğer siz iykan sahibleri iseniz - ılimlerde yakîn edinmiş iseniz, yâhud yakîn arıyorsanız bu böyledir. 8. ﴿لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ﴾ dur ﴿يُحْيِ وَيُمِيتُ﴾ hem hayat verir hem öldürür - bunu müşahede edip duruyorsunuz

﴿رَبُّكُمْ وَرَبُّ اٰبَآئِكُمُ الْاَوَّلِينَ﴾ hem sizin rabbınız hem de evvelki atalarınızın rabbıdır - eski babalarınızı öldürmüş, şimdi size hayat vermiş, binaenaleyh körü körüne eski ataları taklid edeceğiz diye uğraşmamalı onun emrine tabi' olmalıdır. 9. ﴿بَلْ هُمْ فِى شَكٍّ يَلْعَبُونَ﴾ fakat onlar bir şekk içinde oynuyorlar - iykan sahibi değiller. Allah deseler de cidd-ü iz'an ile değil, şu beyan olunan şüun-ı ilâhiyyeye, Allahın kitab indirdiğine,

Sh:»4297

Peygamber gönderdiğine yakîn ile inanmıyor eğleniyorlar 10. ﴿فَارْتَقِبْ﴾ o halde muntazır ol, gözle - işte buradan inzar başlıyor, artık gözet ﴿يَوْمَ تَاْتِى السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ﴾ o günü ki Semâ bir duhanı mübîn ile gelecek 11. ﴿يَغْشَى النَّاسَ﴾ nâsı saracak -

DUHANI MÜBÎN, aşikâra duman. Bu duhan hakkında iki tefsir rivayet olunmaktadır. Birisi İbni Mes'ud Hazretlerinden mervi olduğuna göre şiddetli açlık ve kaht seneleridir, çünkü çok aç olan kimseye gerek gözlerinin za'fından ve gerek çok kuraklık ve kahtlık senelerde havanın fenalığından Semâ dumanlı görünür. Bir de Arab, galib olan şerre duhan tesmiye eder. Netekim dumanlı hava ta'birini biz de kullanırız. Vak'a şudur: Kureyş Resulullah sallâllahü aleyhi veselleme ısyanda ileri gitmek isteyince aleyhlerinde şöyle duâ etti: «

اَللّٰهُمَّ اشْدُدْ وَطْأَتَكَ عَلَى مُضَرَ، وَاجْعَلْهَا عَلَيْهِمْ سِنِينَ كَسِنِى يُوسُوفَ

» ya'ni Yusüfün seneleri gibi kıtlık seneleriyle tazyık olunmalarını niyaz eyledi. Bunun üzerine onları bir kaht yakaladı hattâ cife, kemik, ılhiz yediler, kişi Yer ile Gök arasını duman görüyordu, söyliyenin

sesini işitir dumandan kendisini görmezdi. Buyurulduğu gibi halkı sarmıştı ﴿هٰذَا عَذَابٌ اَلِيمٌ﴾ bu elîm bir azâb - diyorlardı. Ebû Süfyan bir kaç kişi ile Peygambere geldiler, Allah tealâya ve rahime and verdiler, eğer dua eder de bu hali üzerlerinden def'eylerse iyman edeceklerine vadleştiler 12. ﴿رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾ ya rabbenâ bizden azâbı aç biz mü'miniz - ya'ni açarsan iyman edeceğiz demeleri de budur. İkinci tefsirde ise Hazreti Alîden şöyle menkuldür: Kıyametten evvel Semâdan gelecek bir

Sh:»4298

duhandır, kâfirlerin kulaklarına girecek, tâ ki her birinin başı pürhan olmuş başa dönecek, mü'mine de ondan zükâm gibi bir hal arız olacak ve bütün arz, içinde ocak yakılmış fakat deliği yok bir eve dönecek. Huzeyfetibnilyemandan rivayet olunduğuna göre Resulullah buyurmuştur ki: Âyatın evveli dühan ve Isâ İbni Meryemin nüzulü ve Adenin ka'rından çıkacak bir ateştir ki nâsı Mahşere sevkedecektir. Huzeyfe: ya Resulullah o duhan nedir? demiş, Resulullah « ﴿يَوْمَ تَاْتِى السَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ يَغْشَى النَّاسَ﴾ » diye okunup buyurmuştur ki Meşrık ile Mağrıb arasını dolduracak, kırk gün kırk gece duracak, mü'min zükâm gibi olacak, kâfire sarhoş

gibi burnundan kulağından girip aşağısından çıkacak اهـ. Fahrüddini Razî İbni Abbastan meşhur kavil bu olduğunu söyler. Maamafih dühanı mübîn ta'biri buna, kelâmın sıyakı da evvelkine daha mülâyımdır. Zira Resulullahın hayatında olduğunu işrab etmektedir. Buyuruluyor ki: 13. ﴿اَنّٰى لَهُمُ الذِّكْرٰى﴾ onlara, ıbret almak, bellemek nerede? ﴿وَقَدْ جَآءَهُمْ رَسُولٌ مُبِينٌ﴾ Halbuki kendilerine bir Resuli mübîn geldi - açık âyetler, zâhir mu'cizelerle Allah tarafından gönderildiği besbelli olarak her şey'i ap açık anlatan, hem fili hem kavli ile mübîn olan bir Peygamber geldi. 14. ﴿ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ﴾ Sonra ondan yüz döndürdüler de ﴿وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ﴾ muallem, mecnun dediler - kâh muallem, ta'lim olunmuş, öğretilmiş Sekîften birinin a'cemî bir kölesi öğretiyor dediler, kâh da mecnun dediler, artık bu halde bu kabiliyyette bulunan insanlara yalnız ifâdesinden ıbret almak, mütenebbih, olmak, sözünde durmak ne kadar uzak! 15. ﴿اِنَّا كَاشِفُوا الْعَذَابِ قَلِيلًا﴾ Biz azâbı biraz açacağız ﴿اِنَّكُمْ عَآئِدُونَ﴾ muhakkak ki siz döneceksiniz « رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ اِنَّا مُؤْمِنُونَ » diye iyman va'dinizde durmıyacaksınız. Bu intibahı,

bu « ربنـا » diye yalvarışı bu iyman azmini unutup eski halinize küfr-ü küfranınıza avdet edeceksiniz 16. ﴿يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرٰىۚ﴾ büyük sıkmakla tutup sıkacağımız gün - Kıyamettir ﴿اِنَّـا مُنْتَقِمُونَ﴾ şübhesiz ki biz intikam alırız « عَآئِدُونَۚ » ta'biri azâbın da avdetini iyma ettiğine nazaran ikinci rivayeti batşei kübrânın mukaddimesi olmak üzere burada mülâhaza etmek iki ma'nâ beynini cemı' etse gerektir.

17. ﴿وَلَقَدْ فَتَنَّـا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ﴾ - Allah tealânın intikamlarından bir nümuneyi beyandır. Yine Fir'avn kavmından misal getirilmesi Fir'avn hukûmetinin en büyük zulm-ü şer hukûmeti olması ve « اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ » buyurulacağı üzere katil ve cinayatta israf edenlerin en üstünü bulunması ı'tibariyledir. 29. ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ﴾ binnetîce üzerlerine ne Gök ağladı ne Yer - bunda bir kaç vecih vardır: 1 -) Vahidînin Basıtte dediği vechile Enes ibni Mâlik radıyallahü anh rivayet etmiştir ki Resulullah sallallahü aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur: hiç bir kul yoktur ki Semada ona iki kapı olmasın, bir kapıdan rızkı çıkar, bir kapıdan da ameli girer, o öldüğü zaman onu gayb ederler ve ona ağlarlar, böyle buyurup bu âyeti okudu, buyurdu ki çünkü bunlar Yer yüzünde salih bir amel

yapmamışlardı ki Yer ağlasın, Semaya da ne salih bir amelleri ne de hoş bir sözleri çıkmamıştı ki Semâ ağlasın. Ekser müfessirînin kavli budur. 2 -) «Ehli Sema» ve «ehli Arz» takdirindedir. Ya'ni ne Melâike ağladı ne mü'minler, belki onların helâkiyle mesrur oldular. 3 -) Büyük bir adam vefat ettiği zaman cihan ağladı, Yer Gök ağladı gibi ta'birlerle musıybetin büyüklüğünü anlatmak için mubalega edilmek âdettir. Sahib Keşşaf Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellemden nakleder ki

Sh:»4300

şöyle buyurmuştur: her hangi bir mü'min ağlayıcıları gaib bulunan bir gurbette ölürse her halde ona Arz-ü Sema ağlar.

Cerir de bir beytinde şöyle demiştir:

الشمس طالعة ليست بكاسفة تبكى عليك نجوم الليل والقمر

Bir de bunda onları tehzîle benzer bir tahkır vardır. Ya'ni onlar kendilerini öyle büyük addediyorlardı,

ölecek olsalar kendilerine cihan ağlamak lâzım gelir, halbuki hiç de öyle olmadı. belki âlem sevindi.

﴿٣٠﴾ وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِى اِسْرَآئِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِۙ ﴿٣١﴾
مِنْ فِرْعَوْنَۜ اِنَّهُ كَانَ عَالِيًا مِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَقَدِ
اخْتَرْنَاهُمْ عَلٰى عِلْمٍ عَلَى الْعَالَمِينَۚ ﴿٣٣﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ مِنَ
الْاٰيَاتِ مَافِيهِ بَلٰٓؤٌا مُبِينٌ ﴿٣٤﴾ اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَيَقُولُونَۙ ﴿٣٥﴾ اِنْ
هِىَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ ﴿٣٦﴾ فَاْتُوا
بِاٰبَآئِنَآ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٧﴾ اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تُبَّعٍۙ
وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْۚ اَهْلَكْنَاهُمْۚ اِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٣٨﴾ وَمَا
خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ ﴿٣٩﴾ مَا
خَلَقْنَاهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَايَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ اِنَّ يَوْمَ
الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ اَجْمَعِينَۙ﴿﴾

﴿٤١﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِى مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْـًٔا وَلَا هُمْ يُنْصَرُونَ
﴿٤٢﴾ اِلَّا مَنْ رَحِمَ اللّٰهُ ؕ اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٤٣﴾ اِنَّ
شَجَرَةَ الزَّقُّومِ ﴿٤٤﴾ طَعَامُ الْاَثِيمِ ﴿٤٥﴾ كَالْمُهْلِ يَغْلِى فِى
الْبُطُونِ ﴿٤٦﴾ كَغَلْىِ الْحَمِيمِ ﴿٤٧﴾ خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ اِلٰى
سَوَآءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَاْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ
﴿٤٩﴾ ذُقْ ۙ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٥٠﴾ اِنَّ هٰذَا
مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٥١﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى مَقَامٍ اَمِينٍ ﴿٥٢﴾
فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٣﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ
مُتَقَابِلِينَ ﴿٥٤﴾ كَذٰلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿٥٥﴾ يَدْعُونَ
فِيهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِينَ ﴿٥٦﴾ لَايَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا
الْمَوْتَةَ الْاُولٰى وَوَقٰيهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿٥٧﴾ فَضْلًا مِنْ رَبِّكَ ؕ
ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٥٨﴾ فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٩﴾ فَارْتَقِبْ اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ﴿﴾

Meali Şerifi

Celâlım hakkı için, Beni İsraîli kurtarmıştık: o ihanetli azâbdan 29 Fir'avinden, çünkü o üstün müsriflerden idi 30 Ve şanım hakkı için: biz onları bir ılim üzere âlemîne karşı ıhtıyar eylemiştik 31 Ve onlara âyetlerden öylesini vermiştik ki onda açık bir ni'met ile imtihan vardı 32 Fakat şu berikiler diyorlar ki: ilk ölümümüzden ilerisi yok ve biz yeniden neşrolunacak değiliz 33 Haydi getirin babalarımızı doğru iseniz 34 Ya onlar mı hayırlı? Yoksa Tübbain kavmı ve onlardan evvelkilermi? Hep onları helâk ettik, çünkü mücrim idiler 35 Ve biz o Göklerle Yeri ve aralarındakileri oyunculukla yaratmadık 36 İkisini de ancak hak sebebiyle yarattık ve lâkin pek çokları bilmezler 37 Haberiniz olsun ki o fasıl günü hepinizin mikatıdır 38 O gün ki yar yardan bir şey def'edemez ve bir taraftan yardım da olunmazlar 39 Ancak Allahın rahmetiyle yarlıgadığı başka, çünkü o öyle azîz öyle rahîmdir 40 Şübhesiz o zakkum ağacı çok vebal yüklenenin yemeğidir 41 Pota gibi karınlarında kaynar 42 Hamîm kaynar gibi 43 Tutun onu da yaka paça doğru Cehennemin ortasına sürükleyin 44 Sonra da başının üstüne hamîm azâbından dökün 45 Dat bakalım deyin: çünkü sen azîzdin, kerîmdin 46 İşte o sizin şekk ve mücadele edip durduğunuz bu 47 Elbette müttekiler emîn bir makamda 48 Cennetlerde pınar başlarında 49 Sündüs ve istebraktan elbiseler giyerek karşı karşıya 50 Evet böyle, hem

onları iri gözlü hurîlerle tezvic de etmişizdir 51 Orada emniyyetler içinde her türlü yemişi çağırır getirdiler 52 İlk ölümden başka ölüm datmazlar 53 Korumuştur da onları o Cahîm azâbından 54 Hepsi rabbından bir fadl olarak, işte budur ancak fevzi azîm 55 Biz onu sâde senin dilinle müyesser kıldık gerek ki iyi düşünsünler 56 O halde gözet çünkü onlar gözetiyorlar 57

30. ﴿وَلَقَدْ نَجَّيْنَا بَنِى اِسْرَآئِيلَ﴾ - Allah tealâ Fir'avne ve kavmına yaptığını beyandan sonra bununla da Musâ ve kavmına

olan ıhsanını beyan buyuruyor. Ya'ni o gark ve tahribin hikmeti bu necatı te'min etmek olmuştu. Ve Beni İsraîli bu ni'mete intihabı da bir tesadüf değil, bile bile onlara bahşetmiş olduğu ba'zı meziyyetler ve ni'metler hasebiyle « لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا » mantukunca imtihana çekmek içindir. Bu suretle bu kıssayı itmamda sonra yine Mekkelilere nakli kelâm ile buyuruluyor ki 34.

﴿اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ﴾ şunlar: ya'ni şu Mekke kâfirleri 35.

﴿لَيَقُولُونَ ۠ اِنْ هِىَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُولٰى وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ﴾

الخ - ilk ölümden ötesini, Âhıreti ve ba'si inkâr ediyorlar. 37. ﴿اَهُمْ خَيْرٌ اَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾ ya onlar mı hayırlı yoksa tübbaın kavmı ve ondan evvelkiler mi? ﴿اَهْلَكْنَاهُمْ﴾ biz onları ihlâk ettik - ilk ölümden ilerisini inkâr edenlere karşı bu kelâmın nasıl bir cevab teşkil ettiğini düşünmelidir. Bunda iki suretle cevab vardır: birinci ilk ölüm olan ferdin ölümünden sonra onun mensub olduğu kavm ve milletin helâki ikinci bir ölüm demek olduğu anlatılmıştır. Bu « اِنْ هِيَ اِلَّا مَوْتَتُنَا الْاُولٰى » demelerine cevabdır. İkincisi de hakk-u adl için cezanın lüzumuna mebni ba'sin hakkiyyetini isbat ile vaîddir ki bu da « وَمَا نَحْنُ بِمُنْشَرِينَ » in cevabıdır. Ve bu, daha sonraki âyetlerle daha ziyade tavzıh ve tafsıl olunacaktır.

Ebû Ubeyde demiş ki: Yemen mülûkünün her birine Tübba' denilirdi, çünkü ehli Dünya onlara tâbi' olurlardı cahiliyyede Tübbaın mevkıi islâmda halîfenin mevkıi gibi idi, bunlar Arab mülûkünün en büyükleri idi اهـ. Hazreti Aişe radıyallahü anha «Tübba' bir racüli salih idi» demiş, Kâ'b da: Allah tealâ onun kavmını zemmetti kendisini zemmetmedi demiştir. Kelbî, o, Ebû kerb es'addır demiş, Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellemden de şu nakl edilmiştir: Tübbaa sebbetmeyin, çünkü o müslim

olmuştu, bilmem Tübba' nebiy midir değilmidir?.. Onlardan daha hayırlımı demek daha kuvvetli ve şevketlimi demektir.

56. ﴿لَايَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُولٰىۚ﴾ - Sûrei «Mü'minde» kâfirlerin « رَبَّنَآ اَمَتَّنَا اثْنَتَيْنِ » diyecekleri geçmişti. Demek ki müttekıler için birinci ölümden sonra berzah ölümü de yoktur, Âhırette ise zâten ölüm yok.

58. ﴿فَاِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ﴾ - Bu hâtime Sûrenin evvelini bir telhıstir. Ya'ni o kitabı mübîni, Kur'anı ancak senin lisanın ile müyesser kıldık, bu güzel beyanı, bu açık ve kolay anlatışı başka bir dil ile değil, yalnız Arabca ile yaptık ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ gerek ki anlasın düşünsünler. 59. ﴿فَارْتَقِبْ﴾ Binaenaleyh gözle-başlarına ne gelecek ﴿اِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ﴾ çünkü onlar gözetiyorlar. - Aceb onun istikbali ne olacak diye gözlüyorlar. O gözetilen şeylerin beyanı da sûrei «Casiye» de gelecek.